

פרוטרקול מס' 182
מישיבת ועדת הכלכלה
שהתקיימה ביום ד', ח'באדר ב', תשל"ו
(10.3.76), שעה 8.30

נ כ ח ר

חברי הועדה: היו"ר י. הורוביץ

א. אבטבי

פ. גרופר

מ. דרובלס

ע. הזר-הורוביץ

א. זילברברג

י. חיל

י. כהן

א. לבני

י. מודעי

י. פרנק

מוזמנים:

שר החקלאות א. אוזן

ה. אדירי - מטעם משרד החקלאות

מר בן-ארי - מהתאחדות האיכרים

מר דר-זיו - יועץ משפטי של משרד החקלאות

ש. יוספטל - מזכירת המרכז החקלאי

מר פרידלנדר - מטעם האיחוד החקלאי

ש. קנטור - נציב המים

מר ריין - מטעם מינהל מקרקעי ישראל

ת. שפניץ - מטעם משרד המשפטים

מזכיר הועדה:

מ. פלקסר

יועץ כלכלי לועדה:

ד. לב

רשמה:

מ. טרלו

סדר היום: חוק ההתישבות החקלאית (סייגים לשימוש בקרקע חקלאית ובמים)
תקנות בדבר תיקון התוספת הראשונה

היו"ר י. הורוביץ: אני פותח את הישיבה.

חוק ההתיישבות החקלאית (סייגים לשימוש בקרקע חקלאית וכמים)
תקנות בדבר תיקון התוספת הראשונה

א. אוזן:

מה שהביא אותנו לבקש מועדת הכלכלה תיקון החוק ע"י תקנות, זה תופעה חמורה שהתפשטה בשנים האחרונות, של החכרת אדמות אצל כל סוגי החקלאים, בלי יוצא מן הכלל. יש איסור מוחלט בחוק על החכרת קרקע, וכדי לעקוף את האיסור הזה, טוענים: לא החכרנו, אלא מכרתי לו את היבול כשהוא על העץ או בשדה. יכול מי שהוא לשאול אותי: מה איכפת לך? כידוע מים הם מצרך יקר וניתן לאדם על מנת שיתפרנס ממנו ולא למטרת מסחר. נתקלנו במצבים כאלה שבאים למועצות היצור ומבקשים את המפרעות שהמועצות נותנות לגידולים, וכאשר אומרים להם: מה זה? מספרים סיפורים שונים. המדובר איננו במקרים בודדים אלא בתופעה שהולכת ומתפשטת בצורה די מהירה והשימוש בקרקע וכמים הולך להפך לעסק של תיווך במקום שאדם יעבוד עליה.

כדי לסתום את הפירצה הזאת, לא היתה ברירה אלא לבקש לתקן את התקנה הזאת בחוק. ע"י כך שיהיה איסור התפזרות אדמה אלא מטעמים שינהדו. ואפשר יהיה אז לסכל היתור על כך עלנו לחסד תקנה זו לא רק לגבי החקלאים אלא גם לגבי הקבלנים העובדים בשדות. איננו יכולים להבוע מכל חקלאי קטן שירכוש את הציוד הדרוש במכונות כבדות, ועל כן הם נעזרים בקבלנים שהם בעלי אותו ציוד. כדי שהקבלנים האלה לא יהיו עבריינים מצד אחד וזה שיעסיק אותם לא יחשב לעברייני מצד שני, אנחנו רוצים לתקן תקנה זו.

מר דר-זיו:

משמעות ומטרת החוק עולה מן השם שלו. החוק קובע את הסייגים ולאחר מכן מפרט איך לממש את הביצוע

של הסייגים האלה.

סעיף 2 קובע כי הקרקע היא לאומית, של המדינה, של הקק"ל או של רשות הפיתוח. החוק מתייחס רק לקרקע לאומית. מה שאסור לפי החוק זה לעשות שימוש חורג. ניתן היתור, במקרה והנסיבות מחייבות בכל זאת בצו שימוש חורג, לפנות לשר החקלאות ולבקש ממנו היתור. אם הנסיבות מוצדקות, ההיתור יינתן.

אותו דבר לגבי מכסות מים, בסעיף 3. נאסרה העברת הזכות למים בנסיבות בלתי מוצדקות ללא היתור של השר. מה זה "שימוש חורג", יש קטלוג של מעשים שהם כגדר שימוש חורג, ואת הקטלוג הזה אגחנו מביאים לתיקון.

הוראה ראשונה שקובעת מה אסור לעשות בקרקע, זה העברה או הקנייה של כל זכות שיש למחזיק בקרקע או בחלק ממנה או שעבוד הזכות עבור עיבוד הקרקע ע"י שכירים או מי שקיבל על עצמו את העיבוד בקבלנות, לא יראו את זה כשימוש חורג.

נושא שני שמוצע לתקן הוא איסור לרכוש יבול בשיטת דמ"ן. אסור למכור יבול בד"מן אבל מותר לעשות זאת אחרי שהפרי הבשיל, אבל למי שקנה את היבול אסור לעלות על הקרקע ולקבל פרי לפני שהבשיל.

אנחנו מציעים שני תיקונים. אחד כלפי קבלנים. ההוראה לגבי ההיתר להעסיק קבלנים לא תימחק אלא היא תיכנס למסגרת יתנו סבירה. כאשר נאמר שאפשר להעסיק קבלנים ללא גבול, בעצם נאמר שאפשר לעשות מה שרוצים, ואפילו למכור יכול דמ"ן באמצעות מסירת האדמה בחכירה. לגבי קבלנים אנחנו מציעים שיהיה מותר גם להבא להעסיק קבלנים בתנאי שזה יהיה קבלן שקיבל היתר לכך מאת שר החקלאות או מי שהוסמך על-ידו. ההיתר יינתן לשנה אחת ויינתן לאותו אדם שיוכיח שהוא אכן יכול למלא את התפקיד הזה, של קבלן במישור החקלאי. את הקריטריון תמצאו בשולי הדף, בנושא של קבלנות נזכר העניין. אם אדם יוכיח את אלה ואולי תנאים נוספים בהמשך, כאשר העניין יופעל, אדם כזה יוכל לעסוק בקבלנות והחקלאים יוכלו להעסיק קבלנים שנמצאים ברשימה שפורסמה.

לאור העובדה שההיתר למכור יכול בדמ"ן מנוצל לרעה (זאת ראינו במשך 8 שנים) כל פעולה שיש לה אופי של העברת זכויות בקרקע, בין אם זה בצורה של חכירה או בצורה של מכירת יכול או שהיא מקבלת צורה של עבודה שנעשית בקבלנות או במכירה של דמ"ן, ומעבירים את הזכות לקרקע לתקופה ארוכה וגם קצרה וכרוכות בזה בעיות שיש להן השלכות חמורות.

היו"ר י. הורוביץ: אם אדם קונה דמ"ן חודש לפני זה ?

מר דר-זיו: עד היום הזה אף אחד לא ביקש היתר. עברו על החוק ע"י העברת קרקע ומים בדרך רכישה של דמ"ן. יכול להיות שהמחוקק לא היה ער לבעיה כאשר הירשה דמ"ן, כי מעבירים זכויות בניגוד לחוק זה.

ס. יוספטל: התיקונים האלה נולדים מתוך חולשתנו אנו התנועות ההתיישבותיות. לו התנועות היו יותר בטוחות ושולטות יותר על חבירה, לא היינו זקוקים לעזרת החוק. היות והעניין חמור, אנחנו לא נרתעים לפנות לעזרת החוק. היות ועניין הדמ"ן הוא דבר מאד גמיש ובלתי מוגבל. הדמ"ן הולך ומתרחב. קודם קונים את היכול בשדה ואחר-כך קונים את היכול חודש לפני זה. הנסיון הבא הוא שקונים אותו חצי שנה לפני זה ומעכדים אותו. מן המכירה לדמ"ן התפתחו מצבים שלקונה יש זכויות על אותה חלקה והיות ובדרך כלל התהליך הולך ובשנה משנה לשנה, הוא נהפך פחות או יותר לבעל החלקה שמשלם למתישב שהוא בעל החלקה דמי חכירה.

י. מודעי: כל המסגרת לא נכונה. איך אתם רוצים לסתום חורים? פתחו את האפיק של הנהר הזה ועכשיו רוצים לסתום אותם חורים במעדרים.

ס. יוספטל: אנחנו רוצים לתקן את העולם לאט, לאט. זה אחד הצעדים כדי לתקן אותו. אני מודעת לכך שזה לא עוקר את הרע משרשו, אפשר לעקור אותו אך ורק כאשר המתישבים בעצמם יתנו יד. אבל היות ואנחנו רואים בתופעה סכנה לעצם שליטת המתישב על חלקתו, אנחנו רוצים לשים מכשולים נוספים על דרכו.

יש כאן שני מכשולים: (1) אומרים, אתה אמנם זקוק לעזרה כי אין לך הציוד הדרוש ואולי אין לך כוח עבודה שדרוש, אבל אנחנו לא רוצים שתתקשר עם מי שהוא שאולי יש לו כוונות לא טובות והוא רוצה לאט לאט להשתלט. אנחנו רוצים שתוכל להתקשר רק עם קבלן מורשה. אנחנו יודעים שיש חברות קבלניות שמקבלים על עצמם לעבוד, ואנחנו חושבים שצריך לתת יד לזה כי יש חקלאים שלא מסוגלים לבצע הכל בעצמם. אני רוצה שיהיו גם לא מעט קבלנים פרטיים שיענו על הקריטריונים. אנחנו רוצים לדעת מי מקבל את הזכות לעבוד בשדה לעזור לחקלאי. החקלאי יכול לקחת מי שהוא שהיום מציע הצעה מפתה, אבל יש לו כוונות אחרות, ולאט לאט הוא משתלט על החקלאי.

(2) ענין הדמ"ן. היות וזה התפתח מעבר למה שזה היה פעם, זה מתפשט על קניית השדה ועל קניית הזכויות בשדה. לכן אנחנו נגד דמ"ן. אם החקלאי לא יכול לבד לעבד את הקרקע, נותנים לו אפשרות להתקשר עם הקבלן המורשה שיעזור לו, אבל עליו למכור את היכול. החקלאי משלם לקבלן רק עבור העבודה. עליו למכור בעצמו את היכול שידע כמה הוא מקבל. במקרים רבים מכירת דמ"ן הובילה לכך שהוא מכר בחצי מחיר. יש לו מחנק כספי, מי שהוא מציע לו מחיר והוא מקבל את ההצעה ומוכר בחצי הכסף. אנחנו רוצים להגן על החקלאי התמים שלא יכול להתמודד עם המוכרים המפוקפקים שמציעים מחיר מתוך ידיעה ברורה שזה שווה הרבה יותר. לפעמים כאשר היכול מבשיל, האיש יוצא למילואים ואין לו מנוס מלמסור את היכול על העץ. במקרים מיוחדים, מותר לתת לו היתר אבל בדרך כלל אסור לו להתקשר למכירה.

אנחנו מבקשים לאפשר את התיקונים האלה, מתוך ידיעה שזה עדיין לא יוכל לסתום את כל הפירצות. אין לנו אשליות, אבל כך נעשה הדבר באמצעות חוקים. לומדים מן הנסיון. יתכן שבעוד שנה - שנתיים נבקש עוד תיקון.

מר פרידלנדר: בנושא זה אני במבוכה כי למעשה אני בספק אם ההצעה תתרום לפתרון הנושא. מצד שני, הנושא עצמו כמעט גורלי. נגד ההצעה הזאת צריך להגיד דבר אחד: הבעיה לא תיפתר ע"י חוק, לא ע"י החוק היסודי ולא ע"י התיקון הזה או תיקון נוסף. זה למעשה כשלון חמור יותר של הקונצפציה ההתישבותית שלנו. זאת שאלה של חינוך וערכים ושום חוק לא יביא אנשים לכך שיראו בערכים ערכים. לכל היותר יראו בזה כפייה ואז ינסו למצוא סעיפים מתאימים איך להתחמק מהכפייה הזאת. למעשה, ההצעה המובאת היום היא הוכחה לזה כי דמ"ן נכון הוא בסדר. אף אחד לא מתנגד לדמ"ן כאשר באמת מוכרים דמ"ן. כאשר משתמשים באפשרות של דמ"ן לעשות את ההפך, ולהלביש עליו לא דמ"ן אלא למכור מראש את הפרי לחמש שנים, ולקרוא לזה דמ"ן, יש שימוש לרעה במושגים. אינני בטוח שירדו לעומק הענין. בפעם הראשונה דיברו על קבלנים שעוסקים במטעים, ועכשיו כבר עוסקים גם בקבלנים שיש להם מיכון. יש אולי קבלנים נוספים שאנחנו מוכנים ורוצים להתיר את עבודתם ורואים בה ברכה. לא חיובי בהצעה הזאת שמגדילים את תלות האזרח באדמיניסטרציה. אני בטוח שלא השר יתן אישורים אלא יעבירו את הסמכות, ואני חרד משימוש לרעה שיעשה במתן ההיתרים ע"י כל מני ארגונים. הכוונה תהיה טובה, השאלה תהיה של הבצוע. מי שלא ירצה לקיים את החוק ימצא את הרמאות החדשה כי אנחנו כאן מדברים על הצעה לבטל דברים נכונים לגבי אנשים שמקיימים את החוק ומעסיקים קבלנים ומוכרים דמ"ן בהתאם לחוק. אין ספק שיש רבים המשתמשים בהיתרים כדי לרמות את המדינה, ובעיקר את עצמם.

אני חושב שהבעיה ניתנת לפתרון עם חוק נכון ואך ורק במישור החברתי הכלכלי שהוא ממונה על ערכים בהתישבות. אני מאמין שהדרך ששר החקלאות נקט בה, שהוא מונע ממפירי חוק עזרה ממשלתית, היא דרך אפקטיבית. צריך להקפיד את פעולת משרד החקלאות לגבי ישובים או לגבי בודדים שעובדים על החוק.

לא כולם מסוגלים או מוכנים ללכת בכיוונים הנכונים. לא כל הדרגים במנגנון הממשלתי מוכנים להתמסר לענין הזה. לו כולם היו מתמסרים לנושא כאמצעים הקיימים, נדמה לי שאפשר היה להגיע למטרה.

עם כל זה שאני רואה רק סימני שאלה וספק רב אם הדבר הזה יכול לקרב פתרון, אני מוכרח לומר: אני מאד מתקשה להמליץ בפני הועדה בצורה חד-משמעית לדחות את ההצעה הזאת. אולי הסעיפים האלה יהיו כלי נוסף כדי להילחם בתופעה שלדעת כולנו היא גורלית להמשך קיום ההתישבות.

מר בן-ארי: זה דיון עגום מאד. אנחנו דנים היום לא בפעם הראשונה על בקיעים רציניים מאד וקשים מאד כדבר שמותר להגיד אותו כאן וזה: ציונות. הבעיה לא מתמקדת בכך שיש מי שמפסיד כסף ע"י מכירת דמ"ן, אלא בכך שאמצעי היצור הממלכתיים חקלאיים באים לידיים שלא נועדו להם. זו הבעיה. כאשר באים להגן על השקפת עולם כאמצעים משפטיים, זה כשלעצמו דבר עגום וקשה מאד וספק אם הוא יועיל. הבעיה היא של שכנוע עצמי של אדם שעוסק בחקלאות לעסוק בזה בצורה שזה ניתן לו, לאותה מטרה. אי אפשר לנתק את זה מבעייה של קרקע ומים של המדינה.

כאשר תוקפים נושא כזה בדרך אדמיניסטרטיבית משפטית, בודאי יקרו שני דברים ונגדם אני רוצה לפעול.

דבר אחד, זה פוגע בצדיק וברשע גם יחד;

דבר שני, ספק אם זה לא יביא לתחכום נוסף בעקיפת החוק, כל זמן שאין שכנוע פנימי של האנשים שזה נוגע להם שהחוק צודק. לו זה היה כך, לא היינו זקוקים לתיקונים.

בשיחה שהתקיימה אצל שר החקלאות, הסביר אחד החברים באיזה אמצעים נקט הישוב שלו נגד חריגה או דברים שמבחינת החוק אינם חריג, אבל הישוב ראה את זה כדבר בלתי רצוי. הוא סתם את הפירצה בכוחותיו הוא באמצעים שעמדו לרשותו, כי היה משוכנע שכן חייב הענין להעשות. זו דרך יותר יעילה מאשר חוק ותיקוני חוק. הדיון שהתנהל כבר כמה שנים לפני שהיה תנק, לא בכדי היו בו אותם לבטים. התיקון היום בא לא משום שהדברים לא היו נכונים אלא שלדעת שר החקלאות הם לא השיגו את מטרתם, ולכן יש לנקוט באמצעים אחרים. דמ"ן איננו פסול גם היום. הראייה, שבא המחוקק היום ואומר שהוא מוכן להתיר את המקרים שזה מנהל טוב והענינים מתנהלים בצורה מסודרת. אותה בעיה התעוררה לפני כמה חודשים בענין חוק מועצת הפירות, כאשר נשאלה השאלה למי מותר לשווק פירות. אז הייתי בין החברים שטענו שמכירת דמ"ן איננה אסורה. נאמר במפורש שאנחנו בעד שיווק מאורגן שאנחנו לא נותנים יד לכל דרך שתעקוף ותגרום לכך שתהיה אנדרלמוסיה בעניני שיווק. אז גם התקבל שיש צורות שונות של שימוש כיבול. יש מי שמוכר במישרין ויש מי שמוכר ע"י שיווק. אני שואל את עצמי מה פני ההשלכות אחרי התיקון הזה. אני לא מאושר מדמ"ן משום בחינה שהיא. אני חושב שהרבה פעמים החקלאי געצמו ניזוק.

אני מודע לכך שישנם מקרים רבים מאד שזה הכרח לא יגונה. אנחנו משתדלים לראות את זה בהקשר הרחב. זה גם שוק העבודה במדינת ישראל. בעונות מסוימות קשה להשיג זרך לשכת העבודה פועלים, ואז נכנס לא פעם הגורם של דמ"ן. אינני יודע מה תהיינה ההשלכות אם ייעדר הדמ"ן בשטח הירקות למשל, ששם ההבשלה מהירה והיא על שטחים גדולים. קשה מאד אז למצוא פועלים שיעסקו בזה בעבודה שכירה בצורה מסודרת. יכול להיות - וזו רק הנחה - שזה עלול לגרום לכך שיואץ תהליך שקיים היום, שגידול הירקות עובר אהידיים של ההתיישבות היהודית להתיישבות הערבית. היום אין מונח כזה כמו "קבלן מורשה". כל אדם שהיה מוכן לקבל על עצמו עבודה קבלנית, אפשר היה למסור לו את העבודה. היום עושים פעולה כפולה, גם למי מהחקלאים מותר לתת עבודה קבלנית ולמי מותר לקבל עבודה קבלנית. הוא צריך להיות מורשה, לנהל ספרים, להיות בעל ציוד מיוחד, דברים שעד היום היו משקל לגבי החקלאי, החקלאי רצה אדם ישר שיכול לעשות את העבודה, הוא לא התעניין בדברים האחרים. אני חושב שזו יכולה להיות מגבלה קשה מאד. אם כי כל הקריטריונים הכתובים פה הם נכונים, חסרים כמה דברים. דבר ראשון, נאמר על קבלנים בעיבוד מטעים. לא ברור אם איסוף מטעים ייכלל במונח של עיבוד. יתכן שנעשה דבר שלא נוכל לעמוד בו.

בגידולי שדה לא צריך ציוד, אם נוציא את הירקות מהקבלנות, עשינו דבר שאי אפשר לעמוד בו. אני גם מסתכל על זה מנקודת מבט של יצוא חקלאי. היה זמן שמדינת ישראל ביוזעין מטרה קרקע, מים, מכסות יצור, לבני אדם שהיה ברור שהם עצמם לא יהיו המעבדים של הקרקע הזאת. הדוגמא זה פרדס לחסכון. אכל יש גם דוגמאות אחרות. אם מסתכלים על זה מהאספקט של ישוב חקלאי בלבד נגיע למסקנות שיבטלנו כוונות ממלכתיות קודמות. היה ברור שהאנשים שקיבלו את הפרדסים לא יעבדו אותם לבד.

אני רואה את החוק הזה כסותם פירצות אבל

פותח פירצות אחרות.

אני חושב שפה יש תפקיד לתנועות

ולאנשי הציבור.

פ. גרופר:
הצעת התיקון שהוגשה כביכול עונה למה שרוצים להשיג. אני חושב שזה פשוט מדי פכדי להשיג על הבטיח של החלק גדול מחקלאות המדינה. זוהי חדירה ללא צורך לחיי הפרט. אנחנו מכירים את הדמ"ן כבר הרבה שנים מאז קום המדינה וחיו עם זה, מה פתאום עכשיו התעוררות גדולה זו בטענה שמדמ"ן זה הופך לכך שאדם שלא מסרו לו את הקרקע ואת המים, מקבל את זה ונעשה חקלאי בדרך לא חוקית. אינני מדבר מתוך תיאוריה אלא הייתי באיזור השומרון וביקרתי וראיתי את הנעשה. בשנים האחרונות נכנס הדור השני לעבודה ואתם יכולים לראות חקלאות לתפארת שיכולה להתחרות בחקלאות העולמית. אבל אצלנו עובדים בעיקר בירקות. כדי לאסוף 5 דונם של מלפפונים צריך קבוצה של פועלים. מצד אחד יבואו אל החקלאי ויאמרו לו שעליו לאסוף את זה לבד, אסור להעסיק עבודה שכירה על אדמתה לאום, ואז הוא יצא לעבודת חוץ ויחזיק במשק רק משק עזר קטן בשביל צרכיו. החקלאים לא תמימים ולא טפשים הם יודעים כמה יכול יהיה. יגידו לחקלאי שהדמ"ן אסור והוא צריך להעסיק קבלן מורשה. הגענו למצב בשנת 1976, שצריך להוריד את האח הגדול היושב ומשקיף עליו מלמעלה. כל אחד בחר לו את צורת חייו.

אי אפשר לומר עכשיו לאותו אדם מה עליו לעשות ומה אסור לו לעשות. לאחר שהוא השקיע את כל ההוצאות, אנחנו רוצים לצמצם את האפשרויות של הוצע וביקש ולתת אפשרות רק לקבלן מורשה? זו המטרה של החוק? כמה קבלנים מורשים יהיו בעונה? בשנים האחרונות היתה נסיגה בענף הידקות. במקום לעודד לחזור לענף כל כך חשוב אנחנו נביא לכך שהוא יפסיק ויעסוק במה שהוא אחר כי לא יוכל לנהל את זה לפי דרכו. מה יהיה על היצוא?

התנועות ישבו על המדוכה של הדמ"ן. המושבניק רוצה להיות עצמאי ולשווק את הסחורה שלו, ואם הוא מוכר דמ"ן הוא מקבל את הכסף ישירות. צריך לחשוב על זה, אינני יודע אם זה כך, אבל זו טענה של הרבה חקלאים, שאם הוא עובר לעצמאות כלכלית, אומרים לו: לא!

בנושא הקבלנים, מדינת ישראל בנתה אותם החקלאות לא ידעה מה זה קבלנים? מדינת ישראל לקחה קרקעות ונתנה אותם לחברות פרטיות, אם זה פרדס סינדיקט, או "יכין חק"ל" או "מהדרין", יש 300,000 דונמים בידי החברות האלה. אני מכיר בענף הפרדסנות אלפי אנשים שהם בסוף השנה מודים לאלהים שהם לא צריכים להוסיף לשטח. איפה היה משרד החקלאות? למה לא חקרתם את הנושא? עכשיו נכריח את כולם ללכת לקבלן היותר יקר במקום ללכת לתחרות של שוק הקבלנים? אנחנו מחסיאים את המטרה. הבעיה קיימת, אבל לא בחקיקה מתגברים עליה.

אלא איך?

א. אוזן:

פ. גרופר: כמו שפקיד ופועל בחרו את צורת חייהם כך גם החקלאי, ואי אפשר לפגוע בצורת חייו. אני מכיר חקלאים שמוכרים דמ"ן אדמה פרטית ולא אדמת לאום. כל חייו הוא מכר לשוק והתמודד אתו. יש פיקוח. זה שקנה דמ"ן לא יכול להעמיס סחורה על מכונית ולנסוע ולעשות בה כאוות נפשו. יש חקיקה. צריך להודיע למועצת היצור מתי מכר, שם הקונה, תעודת זהות וכו'. כל דמ"ן שמוכר צריך להביא פנקס רשיונות, תעודות משלוח. זה מגיע לשוק באופן מסודר. לא פוגעים ביעוד של אותו גידול. אני חושב שאין מקום לתיקון החוק. זו בעיה חברתית בתוך המושב או הקיבוץ ולא בעיה תחיקתית.

י. מודעי: אנחנו מדברים על חקלאות שעל קרקע הלאום. גם היום יש אנשים שמתישבים בגלל השקפת עולם, אבל זה המיעוט. רוב האנשים עוסקים בחקלאות כמו בכל תעסוקה אחרת.

יש מדיניות מפא"י-ית בסיסית מאז קום המדינה, אפילו אם העושים במלאכה אינם מבינים מה הם עושים. אני מודה שבין הסכנאים שלא מבינים את המדיניות אין כוונות רעות. הכוונה היא להזרים לאנשי שלושפ. מחוקקים חוקים כדי שההזרמה לא תלך יותר מדי לתחום שמחוץ לאנשי שלומם. הבעיה היא: איזה תשתית אנחנו בנינו ומה אנחנו בונים. התיזה הזאת לא יכולה להוליך לעצמאות כלכלית. היום רוצים להעביר לקבלנים. אחרי שפתחו את הדבר האדיר הזה, רוצים לסתום עם מעדרים את הזרם הזה. הקרקע כבר הוזרמה לאנשי שלומנו, עכשיו רוצים גם את המסחר להעביר לאנשי שלומנו. בפעם הראשונה מופיע בחוק "קבלן מורשה" לאדמת הלאום. זה פסול בעיני.

העניין השני, זה סיפור הדמ"ן. החוק רוצה לחסל גם את העיסקה הפורחת הזאת, את המסחר בענף החקלאי, זה שאיננו מולאם ואיננו בתנועות.

אני רוצה לעבור לגופם של הקריטריונים. אני מבין את הקריטריון של תושב הארץ. למי נחוץ הקריטריון השני? מה איכפת אם אין לו נסיון בחקלאות? אם אני עושה חוזה לקנות חנות ואני לא מבין בזה, האם יש אפשרות להגביל אותי?

הקריטריון השלישי, אני מכיר עבודות דמ"ן שלא צריך ציוד חקלאי בשכילו. יש הרבה עבודות שלא דרוש עבורם מכשיר חקלאי אחד. למה זה תנאי? כי מי הם בעלי המכשירים החקלאיים? מי מסוגל לקנות אותם? מי בעל ההון? ותבינו מי הקבלנים לפי סעיף זה. קריטריון רביעי, מי שינהל ספרים. זה שייך לחוק אחר. מדוע לא קבעו כאן מי שלא עבר עבירות תנועה או אחרות?

החוק הזה הוא המשך של התפישה הבסיסית, ואפילו לא ידעו להצניע אותה, כי גיבבו קריטריונים לצורך או לא לצורך. אחרת יכול לבוא הבג"צ ולומר: למה אתה לא נותן לאחר. כתבו קריטריונים שבאמצעותם יוכלו לנפות באופן חוקי.

אני מציע להכביד יותר על הקצאות משבצות הקרקע, ולא לתת חלקות למי שלא מסוגל לעבד אותן.

היו"ר י. הורוביץ: העניין הגיע גם לקיבוצים. יש אנשים שלא מתכווננים לחיות במושב, אלא כדאי להם יותר לכנות וילה במושב והם גרים במושב ומחכירים את הקרקע.

י. כהן: זה בלתי אפשרי, יש על זה חוק.

י. מוזעי: המחוקק בעצמו והזרוע המבצעת לא יעזו. אם חה"כ גרופר חושב שהחקלאות מפוארת, אני חושב שזה הישג עם כתם, זה אחד ממקורות הספקולציה, זו איננה טלית שכולה תכלת בגלל התופעות האלה. יש מערכת שלמה של חוקים ותקנות. את המערכת הזאת שקיימת והולידה את השקפת העולם, היא אצדה. המערכת הזאת חייבת להיות מעוגנת בחוק על פי המערכת הקיימת. המושבים קבעו לעצמם חוקים ולא מבצעים כי אחד חבר של השני. הסמכויות הקיימות היום בכל החוקים והתקנות וההוראות הפנימיות הם רוצים לקבל. מה שלא תעשה, לא ימנע בעדם. אדם קנה בית במושב, הוא גר שם ועובד מחוץ למושב, ומוסר את עיבוד הקרקע לאחרים. יש החכרות גם בענפים אחרים זה קיים לא רק בחקלאות. החוק הזה בא לטווח קיר שהוא מט ליפול. מה שאפשר לתקן זה בשורשים. אם מי שהוא יקבל על עצמו ללמוד את החוקים הקיימים ואת התקנות ואת הגופים הקיימים, יראה שיש עבירות חמורות פי כמה. למה לטייח? אפשר לעגן הכל בחוק...

מ. דרובלס:
לכאורה הדבר פשוט ותמים, למעשה זה תיקון חוק שמנסה להחדיר אדאולוגיה מסוימת לציבור אזרחים שלא דוקא בחר בה.

בכנסת השביעית הממשלה הניחה חוק לתיקון סייגים לקרקע ומים על שולחן הכנסת. היא נסונה כי היא לא יכלה להבטיח לעצמה שאמנם תוכל להעביר את החוק, עד היום הממשלה לא ביקשה להפעיל את חוק הרציפות, לא הוחל חוק הרציפות על החוק הזה והכנסת לא אישרה אותו. כל דבר שלא ניתן להעביר באמצעות חוק, מנסים להגניב באמצעות תקנות.

התנועות הן השלטון. יש להבדיל בין תנועה וממלכתיות. התפקיד היסודי הוא לשכנע את המתיישב מה הדרך הטוב ביותר שבה יוכל להרויח את לחמו. אני משתדל לעשות זאת. אבל כאשר אומרים שהתנועות צריכות לבצע את החוק, הכל חל על המתיישבים. איזה חלק יש למדינה? היות ולתנועות מסוימות יש חוקים מסוימים כי הן לא יכולות להשתלט על המתיישבים שלהם, אנחנו באמצעות תקנות ננסה לרסן את המתיישב. למעשה לא משיגים שום דבר.

אשר לקריטריונים על קבלנים - האם אנחנו צריכים לתפור חוק לפי המידה של קבלנים מסוימים שקיימים? זה מה שמוצע לנו. יש קבלנים שרוצים לשמור עליהם, אז מגינים עליהם באמצעות החוק. מדוע לא יוכל מושכניק לבחור את הקבלן הרצוי לו? לאזרח יש מספיק מהממסד על הראש. בראש ובראשונה ישנו ועד המושב. לאחר שהוא מצליח להתגבר על הועד, יש בעיות עם הזרמים השונים. לפי חוק זה, אם אדם יכול עם קומביין, לא צנהל חשבונות כי לא חל עליו החוק, הוא יוכל לעשות את העבודה? אותו קבלן יקח עכשיו כפליים עבור העבודה כי לא תהיה התחרות חפשית. למה לא לאפשר לו לבחור קבלן המבצע את העבודה על הצד הטוב ביותר והזול ביותר? אני לא צריך לתת לגייסימציה לקבוצות לחץ. אינני מבין את הקריטריון של תושב קבע בארץ. איננו סוגרים בכך את הדברים שאנחנו מעוניינים לסגור. אנחנו יודעים את המציאות כשטח, ע"י הסעיף הזה לא פותרים את הבעיה.

כבר דובר על כך איך חולקו אדמות לאנשים מסוימים - מאות ואלפי דונמים, מכיון שהממסד רצה בשלומם. אם אנחנו רוצים לסגור את הפירצה הייתי כותב: נולד בארץ והוא אזרח. לכן גם הקריטריונים האלה לא נראים לי. אם להמשיך את דברי חה"כ מודעי, אולי רצוי שיהיה לו גם פנקס מסויים... ועוד כמה קריטריונים. לכן הסעיף הזה לא נראה לי.

לא מזמן דברו הרבה על פער התיווך. מה הפשע כאשר אדם רוצה למכור אדמה? הוא עיבד בעצמו והוא לא מאמין למשווק. הוא רוצה למכור דמ"ן ודואג לעצמו.

ניקח לדוגמא את ענף הכרם, זה גידול ארוך שצריך להחזיק אותו שנה שלמה. עיבוד דונם כרם עולה למעלה מאלף ל"י. יהודי שיש לו 30 דונם, צריך הון חוזר של 30 - 40 אלף לירות לשנה, אין לו הכסף, הוא לא מסוגל לקבל אותו. משרד החקלאות נותן לו 200 ל"י לדונם לכל היותר. מאיפה יקח את יתרת הכסף? אין לו ברירה, הוא צריך לעשות איזו קומבינציה.

אני מציע:

כמו שהממשלה עיכבה את הצעת החוק בענין סייגים של קרקע ומים כי היא השתכנעה שזה לא מציאותי, כך גם את התקנה הזאת נעכב במשך תקופה של שנה. למשרד החקלאות יש מספיק כלים לטפל בכעיה. אני מבקש מהממשלה לא לבקש את אישור ועדת הכלכלה לתקנה. אני מחייב את הצעדים שננקטו נגד האנשים שלא ממלאים את ההוראות. יש להם אמצעים אדמיניסטרטיביים, וזו הדרך הטובה ביותר.

מאז קום המדינה במשך 28 שנים חילקנו אמצעי יצור לאנשים שלא הגיע להם, עכשיו אוכלים מה שבישלנו. היו ישובים שקיבלו שטחים לעיבוד ואחר-כך נדרשו להשיב אותם. אז דרשו וקיבלו פיצויים מאות אלפי ל"י. לא די שעיכדו את השטח לא שלהם במשך 8 שנים וקיבלו את המים, עכשיו כשהם צריכים להחזיר את הפקדון צריך לשלם להם פיצויים, המדובר ב-450 אלף ל"י.

אני מציע למשרד החקלאות, בשלב זה, לעכב את הבקשה לאשר את התקנה ולנסות לבצע את הדברים בדרכים אחרות.

י. כהן:

עם הביקורת שיש לי על מה שקורה היום בחקלאות, שהמדינה נתנה מים וקרקע, הרי אני צריך לומר שהיא לא נתנה את זה רק על רקע של שיקולים פוליטיים. בנו צורת התישבות לדוגמא ותפארת גם מבחינה חברתית וגם מבחינה כלכלית. אם יש לחץ פוליטי צריך להילחם נגדו. נעשה את זה בכל מסגרת שהיא.

אני גם חושב שכולנו מודעים לכך שמים ואמצעי יצור זה נכסים לאומיים, שהשימוש בהם זה מענינה של המדינה. אם אני יוצא משתי נקודות השקפה יסודיות אלה, יש לי ביקורת ענינית על ההצעה המוצעת בחוק הזה.

אין ויכוח בינינו שמי שעושה שימוש לא נכון בקרקע ובמים, ע"י זה שהוא לא משתמש בהם ולא חי מהם, ועושה מזה שימוש ספקולטיבי או מוסר את זה לקבלן משנה, צריך לנקוט בכל האמצעים נגדו, ולכן יש חוק. יש למשרד החקלאות אמצעים כדי ללחום נגד תופעות מסוג זה. כל התנועות סומכות את ידן על כך. החכרת קרקע איננה דמ"ן. הבעיה היא שכולנו, כישויבים, כתנועות, כמועצות איזוריות, לא נתנו ירינו להגשים את הענין הזה, ועל זה אנחנו מנסים להלביש עוד חוק שאני חושב שהוא גרוע.

מדוע לא קבלני משנה אם מתירים קבלנים מורשים? זה יביא לייקור המוצר. בולנו מעונינים שפער התיווך יהיה קטן ביותר. אם תנובה תהיה יותר טובה, אני אמכור לה. זה המבחן, מי שיותר טוב לחקלאי. אינני מאמין בקבלנים כי הם יצמיחו קבלני משנה ויביאו לייקור התוצרת. הדבר הקובע בענין זה, שאני חושב שהוא לא יאפשר לבצע את החוק הזה, הוא זה שמוסדות השיווק שלנו כמו כל מוסד אחר חייבים לעמוד בתחרות, ומי שעומד בתחרות, יש לו זכות קיום. אם דמ"ן נותן מחיר יותר טוב לחקלאי, אני מודע לזה שיש בעיה חמורה מאד עם שיווק התוצרת.

אני חושב שצריך לקיים את סעיפי החוק הקודמים בקשר להחכרות ולא לחפש בדרך זו שיבטיחו לקבלנים שיוכלו לעקוף את החוק.

אני חושב שאנחנו כאנשי תנועות ואנשי ציבור צריכים לנסות ליישם את הדברים שעליהם אנחנו מאוחדים ולא לחפש דרך לא דרך שע"י תקנה יאפשר לקבלנים לעבד וגם למכור את התוצרת.

א. לבני:

חוקים מסוג זה מחזירים אותנו אחורנית לתקופה שהיו אריסים ואפנדים. היום אני מוכרח לשווק דרך זה, ומחר נחזור לתקופה שבמקום כסף נקבל מצרכים מהקבלן המורשה. אם החוק הזה יתקבל כמו שהוא, הוא יבריח הרבה אנשים מהחקלאות. ברגע שאני כופה על אנשים, הם יעברו לעיסוק אחר. החלק הגדול של דמ"ן הוא בגידולים לזמן ארוך יותר. לחקלאי אין כסף והוא איננו יכול לקבל הלוואה בריבית כל כך גבוהה ולחכות עם היכול. אם יש מי שהוא שמוכן לקנות את זה, ומממן את זה, זה כדאי לחקלאי. ברוב המדינות אפשר לקבל אשראי מהבנק.

בקשר לקבלן מורשה, אנחנו צריכים פעם להחליט. מחר יבואו עולים וירצו לעבוד כקבלנים ולא יענו על הקריטריונים. אם אנחנו רוצים לקלוט עליה, אנחנו צריכים לתת לעולים לעסוק במה שהם יכולים. בעולם החפשי מקובל שאם אדם רוצה לעסוק בעיבוד חקלאי ויש לו ציוד והוא לא מתמצא, הוא שוכר אדם שמתמצא בזה. הוא רק משקיע כסף ויודע שמזה אפשר להתפרנס.

הקריטריון של מי שמנהל ספרי חשבונות, הוא מגוחך. חוק מס הכנסה חל וצריך לקיים אותו כמו כל חוק אחר.

כאן מדובר על קרקע לאום. אנחנו יודעים מה זה קרקע לאום. יש דברים שניתנו פעם ע"י הקק"ל ויש דברים שנרכשו ע"י צה"ל. במקרה אני יודע איך נרכשו אדמות בדרום ובנגב, הייתי בחטיבת גבעתי בשנת 1948. בחוליית נפלו 40 אנשים. עכשיו יש שם המון מושבים. יכול לבוא בן של אחד הנופלים ולא יוכל לקבל שם אדמה, הוא גם לא יכול לעבד אדמה באן כקבלן, כי הוא פסול.

אני חושב שאת החוק הזה לא רק שאסור לקבל אלא במקום לעזור לחקלאות הוא יבריח אנשים מהחקלאות ויחזיר אותנו למצב של אריסים.

ה. אדירי:

אני רוצה להתחיל מדבר שמוסכם על כולנו שקרקע הלאום אסור להעביר לגורם זר. זה שורש הבעיה. תנו לנו כלים לשמור על זה! התופעות בשטח הן כאלה שיש פיתוי עצום לדמ"ן וקבלנות שהפכו לכיסוי לך שמוסרים אדמות הלאום לגורמים זרים. הפיתוי עצום, זה מגיע לאדמות בעל עד 400 ל"י לדונם, הכל בכיסוי של דמ"ן. כשאתה בא לשטח, איש מבני המשק לא נמצא במקום. כך אתם רוצים לנהל את קרקע הלאום? מוכרים גם לא ל"תנובה", ואין שום קשר היום בין דמ"ן לבין השיווק. אם לא יהיה דמ"ן תוכל למכור למי שתרצה, האיסור יהיה על חשבון המחזיק. פרי ההדר הולך למדינה זרה.

היו"ר י. הורוביץ:

מר אדירי יוכל לסיים את דבריו בישיבה הבאה.

מר ריין:

התקנות באות לעזור למספר מקרים שאפשר מכחינה חוקית לעלות עליהם. אם אפשר היה ע"י חינוך בלבד ובעזרת התנועות לעקור את התופעה, זה היה טוב. התקנות זרושות לתנועות. אנחנו נעשה כמיטב יכולתנו. הכוונה היא לא להפלות קבלן אחד על פני חברו, אלא שלא יהיו קבלנים. אני מסכים שיש סכנות בבצוע התקנות. אבל התופעה חמורה והדבר נחוץ, כדי לא

לאקל על האנשים ע"י התחכמויות של חוזים. לו היינו חושבים שע"י חוק עצמי של התנועות היינו מתגברים על זה, לא היינו באים עכשיו עם התקנות, אבל לא שמעתי על כך מאף אחד. על פי החוק צריך להיות חוזה וטירה. התקנות יכולות לתפוס את האיש בקלקלתו ביתר קלות. אם לא מתקנים את התקנות האלה. אנחנו חוששים שניתן יד שהדברים שנעשים כביכול בסדר, אינם בסדר, ולא נוכל לפעול. המצב חמור ובלי זה אי אפשר להשתלט על זה. לצערי הנגע הזה לא שייך לסקטור זה או אחר, כולם יודעים שזה נוגע לכולם. היה טוב אם אפשר היה מבחינה חוקית לחלק את אמצעי היצור מחדש. מי שחושב שזה ריאלי - בבקשה, אני בעד. אני לא חושב שאפילו הכנסת יכולה לעשות זאת.

אני רואה בתקנות האלה היום עזרה לסגירת פירצה חמורה מאד. אינני יודע באיזו מיזה זה יסגור, אבל אם יש תקווה שהענין הזה ייסגר, לדעתי צריך לעשות זאת. אנחנו בטוחים שזה יקדם את הענין ויסגור פירצה מסוימת. אנשים שעוסקים בזה, אומרים שהם צריכים את הכלל הזה אחרת יהיה קשה להתגבר.

היו"ר י. הורוביץ:
תהיה ישיבה נוספת בנושא הזה. אני מסכים שהנושא נכבד והבעיה קיימת. הייתי רוצה שניגש כולנו לענין בכובד ראש. יתכן שצריך להיות נוסח אחר, אבל אי אפשר לברוח מהבעיה.

אני מזכיר לחברי הועדה שכיום ראשון נפגשים

בשעה 8, בבית סוקולוב.

הישיבה ננעלה בשעה 11.00